

af Michael Hviid Jacobsen

En diagnose over dansk sociologi

– hvorfor sociologiens umulighed er sociologiens mulighed

Sociologien i søgelyset

I disse år nyder dansk sociologi en særlig og overraskende grad af opmærksomhed, som man skal en årrække tilbage for at finde tilsvarende, og som man både kan glæde sig over og være bekymret for. Det glædelige skal lokaliseres deri, at denne opmærksomhed fra offentligheden og ikke mindst fra offentlige myndigheders side kan medvirke til at kaste lys over det værdifulde forsknings- og uddannelsesmæssige arbejde, som udføres af danske sociologer, mens det bekymrende snarere skal ses i relation til, at denne type af opmærksomhed sjældent opstår ud af den blå luft og således oftest skyldes, at der skal gøre status, ryddes op eller strammes op, eller fordi der er et ønske om, at man kan eller bør gøre tingene anderledes. Der går som regel ingen røg uden brand. Formentlig heller ikke i dette tilfælde.

Sociologiuddannelserne rundt om i landet er netop blevet evalueret af Danmarks Evalueringsinstitut (EVA 2007), mens Forskningsrådet for Erhverv og Samfund (FSE) i rapporten *Dansk sociologis muligheder* diagnosticerer og vurderer karakteren og kvaliteten af den sociologiske forskning, der finder sted rundt omkring (FSE 2006a). I begge tilfælde er der tale om et ønske om kortlægge og forbedre sociologiens tilstand og forstærke den sociologiske fagprofil i Danmark både forsknings- og uddannelsesmæssigt, således at vi også – på det, der med tiden skal være “verdens bedste universiteter” – i denne sammenhæng er konkurrencedygtige i forhold til en international kontekst. Dette ønske er

efter alt at dømme affødt af, at vi i disse år i samfundet i almindelighed og i forsknings- og uddannelsessektoren i særdeleshed oplever en øget fokusering på fænomener som benchmarking, kvalitetssikring, akkreditering, evaluering og effektivisering, hvor offentligt finansierede aktiviteter som undervisning og forskning underkastes kritisk blik.

Jeg er i og for sig ikke uenig i det nyttige i eller behovet for i ny og næ kritisk at granske det samfundsvidenskabelige eller sociologiske arbejde, der udføres i det danske samfund, såfremt det i sidste instans faktisk fører til bedre forskning og undervisning. Det værste, der kan ske, er nemlig, at man glemmer at stille kritiske spørgsmål til sig selv og ens egen praksis, hvorved faren for videnskabelig stagnation eller selvtilfredshed og selvtilstrækkelighed lurer. Spørgsmålet, der rejser sig, er imidlertid, hvorvidt der for det første overhovedet er et behov for, at sociologien skal styrkes, som rapporten *Dansk sociologis muligheder*, som jeg vender tilbage til nedenfor, om sociologien virkelig skal tunes, opjusteres og effektiviseres, eller om kvaliteten af den forskning, der allerede for nuværende udføres af danske sociologer, faktisk er ganske tilfredsstillende – forstået som videnskabeligt forsvarligt, samfundsmæssigt anvendeligt, nyskabende og i det hele taget de penge værd, der bl.a. tilgår sociologien fra offentlige myndigheder. Et andet og relateret spørgsmål er ligeledes, om de diagnoser, fortolkninger og analyser, der skal danne grundlag for eller inspirere fremtidige tiltag med henblik på en forbedring af nuværende forsknings- og undervisningspraksis, overhovedet er retvisende og repræsentative for det, der faktisk finder sted, og således også for det, der tilsyneladende skal gøres.

Lad mig allerede indledningsvis konstatere, at jeg ikke er så synderligt bekymret for sociologiens sundhedstilstand, som nogle af mine kolleger eller udefrakommende fordringshavere og opdragsgivere forekommer at være. Jeg stiller mig derfor også skeptisk over for nogle af de konklusioner, der i flere af de nyligt udsendte rapporter fremdrages, og delvist også det grundlag, der konkluderes på i forhold til sociologiens nuværende status og tilstand og fremtidige udviklingsbehov. Det er denne skepsis – i særlig relation til udgivelsen *Dansk sociologis muligheder* – der udgør baggrunden for denne kommentar.

Et sociologisk serviceeftersyn

Indledningsvis er det vigtigt at pointere, at der forud for den omtalte type af evalueringer og vurderinger, som FSE-rapporten *Dansk sociologis muligheder* er et udtryk for, nødvendigvis – enten hos dem, der rekvirerer eller udfører disse evalueringsopgaver, eller begge steder – formentlig må ligge en vis implicit antagelse om, at tingenes nuværende tilstand ikke er tilfredsstillende, at tingene kan gøres endnu bedre, eller at der ligefrem er graverende problemer, som skal afhjælpes. Ellers var der ingen grund til at rekvirere og udføre denne type af evalueringsopgaver, der ser videnskaber og deres udøvere efter i sømmene. Sociologiens genkomst efter et årtis fravær i det danske uddannelsessy-

stem i midten af 1990'erne berettiger således, at det er tid til eftersyn, og adskillige andre videnskabsdiscipliner er i årenes løb da også blevet gransket kritisk, og deres respektive uddannelser er blevet evalueret efter en årrække. Således befinder sociologien sig i den henseende ikke i en exceptionel situation. Men sociologien er en særlig videnskab at skulle evaluere. Den er netop en disciplin, der historisk har været kendt for at befinde sig i skudlinien i eller søgelyset for den offentlige og politiske debat, hvilket den omtalte nedlukning af de sociologiske institutter i midt-firserne var et eklatant, men dog ingenlunde enestående eksempel på – i andre lande har sociologien ligeledes i perioder undergået samme skæbne. Sociologien er tilsyneladende en disciplin, som man ikke kan forholde sig indifferent eller neutral i forhold til – det gælder ikke kun for dens udøvere, men også for de til enhver tid siddende myndigheder.

Rapporten *Dansk sociologis muligheder*, som sidste år blev udarbejdet og udgivet i regi af Forskningsrådet for Erhverv og Samfund (FSE) – herunder konkret af gode kolleger fra Danmark og de nordiske lande – i form af diagnoser, analyser og afsluttende anbefalinger, indeholder på baggrund af et mangfoldigt kildemateriale henholdsvis en beskrivende analyse af tingenes nuværende tilstand inden for sociologisk uddannelse og forskning og dernæst en række forslag til, hvorledes denne tilstand kan forbedres og fokuseres. Om formålet med rapporten skrives allerede i forordet, hvorledes „arbejdsgruppen [bag rapporten] giver en række relevante og velbegrundede anbefalinger og forslag til inspiration og måske også provokation for dansk sociologi og for de forskningsinstitutioner og andre beslutningstagere, der skal skabe de rammer, der skal sikre dansk sociologis udvikling og kvalitet i fremtiden“ (FSE 2006a:4). Særligt hæfter arbejdsgruppen bag rapporten sig i anbefalingsdelen, der efter min mening er den mest kontroversielle – mens den indledende mere deskriptive del forekommer ganske velbegrundet og retvisende – ved behovet for en styrkelse af moderdisciplinen, opkvalificering af de kvantitative metodekompetencer samt ved nødvendigheden af at lægge en vis dæmper på tværfagligheden til fordel for en mere fagdisciplinær fokusering. Disse punkter vil hver især blive præsenteret og kritisk diskuteret nedenfor. Rapporten kan således overordnet set læses som en slags serviceeftersyn for, hvordan vi i sociologien gør tingene, og hvordan vi kan gøre dem (endnu) bedre. I det nedenstående vil jeg på baggrund af centrale pointer fra denne rapport i nedslagsform fremkomme med min vurdering af denne evaluering af sociologiens nuværende status og udelukkende opholde mig ved nogle udvalgte punkter i rapporten, hvori jeg er uenig, hvorved jeg samtidig vil undlade at kommentere på de adskillige punkter, hvori jeg er enig. Dette resposum på rapporten skal således tjene til at perspektivere og nuancere nogle af de konklusioner, som rapporten – efter min mening noget ubegrundet – fremkommer med.

Der findes, som størsteparten, hvis ikke alle, i sociologien er klar over, naturligtvis ikke et *view from nowhere*, et *God's eye view* eller et absolut neutralt nulpunkt, hvorfra kritik, diagnose, analyse eller fortolkning kan fremsættes.

Det samme gælder naturligvis den omtalte nyligt udsendte rapport fra opdragsgiveren Forskningsrådet for Erhverv og Samfund, som er forfattet af en arbejdsgruppe af fremtrædende danske og skandinaviske sociologer med den efter min mening noget misvisende titel *Dansk sociologis muligheder*, fordi den faktisk forekommer mere som en statusrapport eller et serviceeftersyn end som et mulighedsmanifest. Rapporten forekommer – igen efter min mening – overordnet set noget visionsforladt, hvilket særligt gælder i dens afsluttende konklusioner og anvisninger. Man kunne med en sådan rapport med en sådan titel have håbet på lidt mere fokus på muligheder end på begrænsninger, på springbrættet mere end på stopkloderne. Lad os begynde med slutningen på rapporten.

Frygten for fragmentering

Et af de centrale punkter, som rapporten afsluttes med, er konstateringen af, at dansk sociologi er i færd med at fragmentere sig selv med fare for en opløsning af fagkernen, en implosion eller en udvanding af "moderdisciplinen". I FSE-rapporten omtales således følgende forhold.:

[Der er et] behov for en styrkelse af moderdisciplinen ... Sociologi i Danmark har en relativt svag disciplinorganisering, både sammenlignet med andre lande og med andre fag ... Flere og stærkere fag-sociologiske forskningsmiljøer vil øge fagets disciplinorganisering og selvstændighed og dermed mulighederne for at hæve det faglige niveau (FSE 2006a:64-65).

Rapporten foreslår i den forbindelse konkret oprettelsen af et *Centre for Advanced Sociological Studies* som en slags forskningsmæssigt fyrtårn for sociologien i Danmark og for at profilere dansk sociologi udadtil i den internationale forskningsverden. Jeg forestiller mig allerede den ophedede diskussion, som oprettelsen, konstitueringen og placeringen af et sådant centralt sociologisk forskningscenter ville afføde rundt om i landet. For mit eget vedkommende tror jeg ikke på en sådan konstruktion, og jeg tror faktisk heller ikke, at arbejdsgruppen selv tror på den, men den underbygger og bærer ved til de tendenser til centralisering i forskningsverdenen, som vi også i disse år bevidner i vores nordiske nabolande. Dette er ikke tendenser, som jeg bryder mig om.

Der er – stadig efter min vurdering – i det hele taget en tendens i rapporten til at tolke ethvert tegn på sociologiens tværfaglige orientering og på de åbne grænser til andre discipliner og fagområder, der givetvis er opstået som følge af mange sociologers mangeårige 'eksil' på mere bredt funderede samfundsvidenskabelige institutioner som følge af den føromtalte nedlæggelse af de sociologiske institutter, som tegn på en disciplinfragmentering – en frygt, jeg dog finder ubegrundet. Man kan vælge at tolke disse udviklingstegn i dansk

sociologi som enten fragmentering eller pluralisering, hvor det førstnævnte tydeligvis har mere negative konnotationer end sidstnævnte. Pluralisering er dog ikke ensbetydende med fragmentering eller opløsning, men kan tolkes som et positivt udtryk for, at sociologien formår at indgå i en interessant dialog og frugtbar symbiose med andre, relaterede discipliner, eller at sociologien i form af en mangfoldighed af såkaldt "bindestregssociologier" er i stand til at specialisere sig i at belyse særlige – eller særligt oversete – områder af det sociale liv (jf. Jacobsen 2006a). Dansk sociologi i særdeleshed og sociologien i Skandinavien i almindelighed er – og har i mange år været – notorisk for at være et sådant pluralistisk foretagende, der såvel metodisk som teoretisk trækker på en mangfoldighed af inspirationskilder lige fra kontinentaleuropæiske til angloamerikanske inspirationskilder (Allardt 1989), og det er i metodiske henseende såvel som i forhold til genstandsfelter, der underkastes analyse, en rummelig størrelse. Denne situation har ikke just bevirket, at skandinavisk sociologi er stagneret eller faldet fra hinanden i en stor fragmentarisk forvirring, men derimod snarere, at den har været i stand til at indgå frugtbart i en lang række forskellige sammenhænge. Det samme gør sig, efter min mening, gældende for dansk sociologis vedkommende. Derfor forekommer den omtalte bekymring i rapporten for sociologiens fragmentering og det tværfagliges kolonisering af moderdisciplinen ubegrundet, eller også tager den afsæt i et ønske om at profilere sociologien anderledes. Hvis sidstnævnte er tilfældet, er det naturligvis helt i orden, men jeg mener nu ikke, at sociologien netop i disse år er i farezonen for at falde fra hinanden. Samtidig kan man så forundres over, at man i rapporten faktisk slår til lyd for behovet for profilering af bestemte bindestregssociologer fremover, når man skriver, at arbejdsgruppen peger på "følgende områder, som fortjener øget fokus: familiesociologi, barn-dom og nære relationer, social mobilitet, religionssociologi og demografi" (FSE 2006a:65). Dette er vel ikke just medvirkende til at styrke moderdisciplinen og forhindre den frygtede fragmentering i en bindestregspluralisme, og hvorfor det netop er disse specifikke bindestregssociologier eller temaområder, der er dumpet ned i arbejdsgruppens turban, forbliver på forunderlig vis usagt.

Den kvantitative kæphest

En af de andre visioner, som rapporten vælger at fremdrage og uvist på hvilket grundlag, er ønsket om at opruste på den kvantitative metodefront i dansk sociologi. Så ud over bekymringen for disciplinfragmentering er det også kendetegnende for rapporten, at den betoner behovet for en fremtidig privilegering, profilering og opprioritering af den kvantitative metode:

Specielt kvantitative empiriske metoder har i en årrække haft en relativ svag og marginal plads i dansk sociologisk forskning, både hvad angår dataindsamlingsmetoder, udnyttelse af registerdata og når det gælder

analysemetoder. Uden at opgive bredden bør indsatsen i de kommende år give særlig høj prioritet til udviklingen af kvantitative dataindsamlingsmetoder og analysemetoder (FSE 2006a:64).

“Relativt svag“, skrives der – relativt i forhold til hvad, kan man med rette spørge? I forhold til den plads, den kvantitative metode tidligere indtog, i forhold til andre lande, i forhold til den kvalitative metode eller i forhold til, hvilken plads den burde indtage? Dette lader rapporten være udsagt. Denne forholdsvis markante fokusering i FSE-rapportens diagnose og anbefalinger på ønsket om oprustning inden for det kvantitative felt i sociologien er ganske vist forholdsvis forventelig, ikke fordi den nødvendigvis er korrekt, men fordi den afspejler den ofte gentagede tilbøjelighed i sociologien til at skulle tilnærme sig en særlig form for eksakt og kvantificerbar videnskabelighed, og samtidig afspejler den måske meget godt den fremherskende tidsånd, som allerede Georg Simmel for efterhånden adskillige årtier siden med bekymring noterede sig og advarede om fremvæksten af, hvor alt i samfundet og nu også inden for forskningen skal kunne måles og vejes, og hvor fokuseringen på kvantitet gradvist udkonkurrerer den kvalitative fordybelse. Så galt går det vel næppe, men rapporten tænder en rød advarselslampe, som ikke desto mindre forekommer mig noget ensidig og udokumenteret. Jeg har ladet mig fortælle af kolleger, der har været med i sociologien i flere år end jeg selv, at denne tilbøjelighed til at fokusere på den relative afmatning af det kvantitative område er en tilbagevendende begivenhed i dansk sociologi. Således er dette et af de punkter, som man kunne have forventet ville figurere i rapporten, fordi tidsånden i disse år tilsiger, at det kvantitative oplever trange kår, og vi må nok derfor vænne os til, at behovet for en oprustning inden for det kvantitative metodiske område italesættes med stadig større intensitet fremover.

Det er desuden interessant at notere sig, at hvor FSE-rapporten om sociologiens muligheder flere gange betoner behovet for en fremtidig kvantitativ oprustning inden for sociologien (FSE 2006a:64), findes en sådan tilsvarende specifik anbefaling til gengæld ikke i den næsten samtidigt udkomne FSE-hvidbog *Samfundsvidenskabens rolle i 2015*, der “nøjes” med at udtrykke et generelt behov for forbedring og udvikling af *både* kvalitative og kvantitative teknikker og ikke mindst deres metodiske kombination (FSE 2006b:38). Dette er derfor i og for sig overraskende, da man må antage, at sociologien – naturligvis som en blandt beslægtede discipliner – tilhører den samfundsvidenskabelige “familie”. Man kunne tolke dette som et udtryk for, at sociologien – i modsætning til de øvrige samfundsvidenskaber – særligt skulle have forsømt det kvantitative. Jeg vil her godt tillade mig at problematisere, hvorvidt det faktisk forholder sig sådan – det er i hvert fald ikke det indtryk, som jeg efterlades med i min sociologiske dagligdag, hvor jeg både blandt kolleger og studerende oplever, at det kvantitative stadig har en central plads i den metodiske værktøjskasse.

Jeg er således af den opfattelse, at der allerede for nuværende udføres både spændende og fagligt velfunderet kvantitativ forskning i dansk sociologi, og at der ikke er tale om, at den kvantitative tilgang skulle opleve synderligt vanskelige eller trange vilkår i netop disse år, eller at hverken udbuddet af eller efterspørgslen efter kvantitative studier skulle være i farezonen. Faktisk tyder meget på, at efterspørgslen sjældent har været større, og at vi i vid udstrækning også er i stand til at levere – og derudover skal der vel være plads til den forskningsfrihed, der kommer til udtryk ved, at sociologer og andre forskere har mulighed for at forfølge bestemte tematikker, metoder og teorier, fordi de er interessante i sig selv eller i forhold til belysningen af særlige sociologiske problemstillinger, og ikke kun fordi de forekommer “nødvendige” eller “hensigtsmæssige” i forhold til en overordnet plan eller vision for deres fagdisciplin. Jeg mener heller ikke, at den sociologiske forskning, der som udgangspunkt udføres med kvalitative metoder, er mindreværdig i forhold til kvantitativt arbejde, og enhver overordnet privilegering af den ene eller anden metodiske tilgang er derfor uhensigtsmæssig, med mindre den tager afsæt i konkrete problembaserede eller forskningsrelaterede forhold. Den i rapporten fremtrædende fokusering på kvantitative metoders oprustning – at dette område skal gives “særlig høj prioritet” – kan have den utilsigtede konsekvens, at den virker devaluerende på kvalitativ forskning, der udføres med en lige så stor grad af omhu, en høj grad af videnskabelighed og samvittighedsfuldt af mange danske sociologer. Lige så vel som kvantitativt sociologisk arbejde kan føre til opsigtsvækkende og banebrydende forskningsresultater, kan også veludført kvalitativt arbejde. Som den amerikanske sociolog Randall Collins engang noterede sig i sin efterhånden klassiske artikel “Statistics versus Words”:

Noget af det bedste sociologiske arbejde er udført med anvendelse af kvalitative metoder uden udførelsen af statistiske tests. Dette har været tilfældet i forhold til forskning, der strækker sig fra undersøgelser af organisationer og lokalområder til mikrostudier af ansigt til ansigtssamhandling og til makrostudier af verdenssystemet. Derudover bør denne type af arbejde ikke betragtes som tyndbenede eller udelukkende “eksplorative” tilgange til disse temaer (Collins 1984:340).

Det er naturligvis uhensigtsmæssigt, såfremt sociologien udelukkende skal vælge at følge eller promovere ét kvalitativt eller kvantitativt spor, og derfor er det vigtigt, at der er tale om en afbalanceret og veltilrettelagt forsknings- og uddannelsespraksis, der afspejler såvel udbud som efterspørgsel i relation til sociologisk forskning, og den sikres efter min opfattelse bedst, såfremt fremtidige sociologer uddannes til – i en rimelig grad – at kunne begge dele. Vi uddanner eksempelvis i Aalborg studerende, der formår at favne *både* det

kvantitative og det kvalitative, og det er også vores erfaring, at de netop finder beskæftigelse bagefter – såvel dem, der fortrinsvis har kvantitative forudsætninger, som dem, der har foretrukket at specialisere sig i kvalitative metoder – på grund af et bredt metodekendskab, og at både dem, der har valgt at prioritere det kvalitative eller det kvantitative er i stand til at udføre spændende og opsigtsvækkende sociologiske undersøgelser og analyser. I forlængelse heraf mener jeg således heller ikke, at der helt er hold i Mads Meier Jægers nylige påstand i *Dansk Sociologi* – en påstand, der minder ganske meget om FSE-rapportens – om, at “den kvantitative metode længe [har] haft trange kår i dansk sociologi”, at den skulle være en “slags standardprygelknabe”, eller at “kendskabet til metodeudviklingen inden for det kvantitative felt er begrænset i dansk sociologi” (Jæger 2006:98). Hvis vi ser på de bidrag, der publiceres af danske sociologer i kernesociologiske tidsskrifter som *Dansk Sociologi* eller *Acta Sociologica* over de seneste årrække, så er der tale om en god og forholdsvis ligelig blanding af kvalitative studier, kvantitative analyser og mere teori-fokuserede artikler, og i universiteternes eller sektorforskningsinstitutternes udgivelser af rapporter og arbejdspapirer tyder meget på, at kvantitativ sociologisk forskning trives i bedste velgående. Ligeledes er der heller ikke meget i de udgivelser, som kommercielle/akademiske bogforlag eller sektorforskningsinstitutternes forlag forestår, der taler for, at det kvantitative felt skulle opleve særligt trange vilkår i forhold til det kvalitative felt – faktisk er der måske snarere tale om, at der i det hele taget fokuseres mere på teorigennemgang og teori-præsentation end på konkrete empiriske studier (Jacobsen 2006b), men at det kvantitative skulle opleve en exceptionel marginaliseret eller minimeret situation er jeg altså ganske uenig i.

Tværfaglighedens tilsyneladende faldgruber

Udover at betone bekymringen for fragmentering af “moderdisciplinen” i en mangfoldighed af binstregssociologier og behovet for styrkelsen af den kvantitative tilgang, som jeg har diskuteret ovenfor, noterer arbejdsgruppen bag *Dansk sociologis muligheder* sig ligeledes, at sociologiens tværfaglige orientering kan vise sig problematisk for kernefagligheden og for moderdisciplinens konsolidering og udvikling, fordi den teoretiske og metodologiske grundforskning på mere avanceret niveau kommer under pres som følge heraf. FSE-rapporten påstår således, at en tendens til, at “en selektiv, vilkårlig og overfladisk anvendelse af begreber og teorier kan føre til fejlfortolkninger” (FSE 2006a:64). Dette har jeg naturligvis vanskeligt ved at være uenig i, men jeg har til gengæld svært ved at få øje på den selektivitet, vilkårlighed og overfladiskhed, som der her insinueres, i det danske sociologiske landskab. Det hævdes desuden i rapporten, at udbredelsen af sociologiske teorier og metoder uden for faget selv fortrinsvis kommer til udtryk på “relativt elementære niveauer” (FSE 2006a:63). Det er snarere min opfattelse, at netop anvendelsen af sociologien – uden for faget selv – er en vigtig forudsætning for at eksponere og

ekspandere sociologien til beslægtede discipliner og til det øvrige samfund, og at det foregår på niveauer, der er relativt mere elementære end i fagsociologien selv, er vel næppe overraskende, ligesom anvendelsen af fysik eller kemi uden for disse discipliners specifikke fagområder må forventes at være af mindre tyngde og dybde end den, der forstås af kernekræfterne inden for faget selv.

Således mener jeg, modsat FSE-rapporten, at anvendelsen af sociologien i andre sammenhænge end specifikt fagsociologiske udgør en kærkommen mulighed for at dokumentere over for omverdenen, at vores disciplin har meget vigtigt at byde på – om det så er i relation til beslægtede discipliner eller blandt praktikere er for mig at se underordnet, og om det er på et mindre avanceret og raffineret niveau end blandt fagsociologer selv er i og for sig blot forventeligt og derfor ikke noget at bekymre sig synderligt over. Samtidig kan jeg i forlængelse heraf forundres, hvis ikke ligefrem irriteres, over den slet skjulte antagelse, som lægges for dagen i rapportens forord, hvori det bemærkes:

Mange kender sociologi ud fra nogle få meget fremtrædende sociologer, der formår at formidle bredt om væsentlige samfundsspørgsmål i populariserende fremstillinger og gennem massemedierne (FSE 2006a:6).

Her forekommer det som om, at selvom det måske medvirker til en udbredelse af kendskabet til sociologien, er det at popularisere sociologiske problemstillinger (at popularisere er vel næppe positivt ment?) eller at optræde i massemedierne og formidle sociologisk viden og indsigt er en forfladigende aktivitet uden videre faglig substans. Det kan være, at jeg er alt for ømskindet eller misforstået i min læsning her, og det skal jeg så beklage. Men samtidig er det vel det samme for alle andre videnskaber og discipliner – fysik, kemi eller erhvervsjura, for blot at nævne nogle få – at det netop er gennem deres mest medievanter og oftest benyttede eksperter, at den brede offentlighed stifter bekendtskab med den viden og de fortolkninger, der genereres inden for den pågældende disciplin.

Ekskurs om sociologiens umulighed

Sociologien er, som jeg nævnte indledningsvis, en disciplin, der er notorisk selvrevsende, og som vedvarende stiller spørgsmålstejn ved sig selv og sin egen videnskabelighed – det er en videnskab, der aldrig står helt stille, og som kun kan retfærdiggøre sig selv, hvis den hele tiden er under forandring på samme måde som det samfund, den undersøger og studerer. Dette er, mener jeg, et sundhedstegn for enhver videnskabsdisciplin, herunder også sociologien. Man kan måske ligefrem hævde, at der hersker en kronisk krisetilstand i sociologien, som bevirker, at sociologien aldrig falder helt til ro og aldrig opnår et fælles internt fodslag.

Dem, der har været med i sociologien i mange år, vil sikkert kunne nikke

genkendende til den ofte gentagne konstatering af, at sociologien befinder sig i en krise, og at sociologien derfor med jævne mellemrum skal forsøge at retfærdiggøre sig selv og sit virke. Det er imidlertid også en konstatering, der ikke bliver mere sand, blot fordi den år efter år vedbliver med at blive gentaget, men dens vedvarende gentagelse har ikke været uden effekt og har allerede for mange årtier siden foranlediget fremvæksten af et vist "mindreværds-kompleks" i sociologien, som kommer til udtryk gennem en relativt udbredt selvrevselse og faglig usikkerhed blandt mange praktiserende sociologer, der stammer fra en uforløst ambition om at være som "de andre" – særligt de mere eksakte – videnskaber, der i deres arbejde betoner kvantitative, objektive og målbare aspekter (Machlup 1956). I sociologien forekommer frygten for indre fragmentering, for ikke at have en fastforankret fagidentitet eller for ikke at leve op til de videnskabelige "standarder" i omfang både overraskende og overvældende, og det er interessant, hvis ikke ligefrem sørgeligt, at notere sig, at sociologien – eller visse sociologer – ofte selv bidrager med de dybeste spa-destik eller den højeste salmesang i denne symbolske begravelsesceremoni af deres egen disciplin.

Der skal som nævnt tidligere ikke herske nogen tvivl om både nødvendigheden af og det frugtbare i fra tid til anden at diskutere og reflektere over sociologiens muligheder, men faren lurer naturligvis for, at det bliver en kronisk – og i og for sig kontraproduktiv – tilstand, at man nærmest vedvarende skal forholde sig til, hvorvidt sociologien er fragmenteret, om den overhovedet er en "ægte" videnskab, om den har en eksistensberettigelse eller ej, om dens videnskabelige analyser og metoder er brugbare, om der er tale om "objektive" resultater, om sociologer er mere subjektive og værdistyrede i deres arbejde end andre videnskabsfolk, om sociologien overhovedet er en videnskab osv. Denne type af spørgsmål rejser sig til stadighed her små to århundreder efter sociologiens grundlæggelse. Konsekvensen er, at sociologien på denne måde, med Thomas S. Kuhns klassiske ord, befinder sig i en exceptionel videnskabelig situation, hvor den konstant skal bruge energi på at afklare sin egen status:

Udøvelsen af astronomi, fysik, kemi eller biologi er normalt ikke i stand til at skabe de samme kontroverser over det mest grundlæggende, som i dag ofte forekommer at være iboende, lad os sige, blandt psykologer og sociologer (Kuhn 1970:viii).

Man kunne kalde dette "sociologiens umulighed" – at den umuligt vil kunne imitere eller parodiere det paradigmatisk indtryk fra andre og mere naturvidenskabeligt orienterede discipliner. Således karakteriserede Stephen P. Turner og Jonathan H. Turner (1990) netop også sociologien som en "umulig videnskab", fordi hele dens fundament, hele dens virke, hele dens måde at tænke

over verden og sig selv på, nærmest pr. automatik tilskynder til en fragmentering og specialisering af forskningsaktiviteter og en pluralisering af teoretiske positioner, der understøttes af en stigende institutionel decentralisering. Det er min opfattelse, at denne umulighed snarere bør anskues som en styrke end som en svaghed, en lettelse snarere end en byrde. Denne umulighed bevirker nemlig, at sociologien skal skabe sig selv, og at den dermed er fri til at formulere sin egen særegne faglige identitet uafhængig af fordringer om at efterleve andres former for eller krav på videnskabelighed. Sociologiens umulighed er faktisk dens mulighed, og sociologien lever således, heldigvis, endnu, og det gør den faktisk i bedste velgående som udgangspunkt gennem sine mange kyndige og kreative udøvere og deres mangeartede interesser og perspektiver. For nogle år siden konstaterede den amerikanske sociolog Alan Wolfe således rammende i en diagnose over sociologiens daværende status i det amerikanske samfund, at mens "sociologien måske befinder sig i kulkælderen, har sociologerne sjældent haft det bedre" (Wolfe 1992:773). Så selvom sociologien således har været udsat for kontinuerlig og kraftig kritik, der givetvis fra tid til anden har været en prøvelse for sociologers selvtillid og selvforståelse, har sociologerne – også i Danmark – det forholdsvis godt, og deres forskning lader i både kvalitativ og kvantitativ forstand umiddelbart ikke noget tilbage at ønske, så vidt jeg kan vurdere. Det er denne måske lidt frivole opfattelse og indstilling til sociologiens tilstand, der i relation til danske forhold udgør afsættet for de kritiske kommentarer, som jeg har fremkommet med ovenfor i forhold til FSE-rapporten *Dansk sociologis muligheder*. Dermed ikke sagt, at rapporten ikke indeholder værdifulde eller interessante betragtninger, og mit indlæg skal således læses som et oplæg til yderligere og forhåbentlig vedvarende diskussion om sociologiens rolle og potentiale i Danmark.

Sociologiens mulighed

I det ovenstående har jeg kortfattet fremdraget nogle fortolkninger, analyser og konklusioner fra FSE-rapporten *Dansk sociologis muligheder*, hvori jeg er uenig. Andre dele af rapporten, der eksempelvis omhandler et forsøg på en kortlægning af sociologiens udviklingshistorie i Danmark og af den aktuelle forskning, der finder sted i de forskellige institutionelle sammenhænge, stiller jeg mig knap så skeptisk overfor, om end jeg dog som nævnt forholder mig noget kritisk til de tematiske områder, som rapporten anbefaler særligt fortjener øget fokus: familie, barndom og nære relationer; social mobilitet; religion og demografi. Hvorfra og hvorfor netop disse områder fremhæves, må stå hen i det uvisse. Man kunne sagtens fremhæve mange andre områder, som fortjener mindst lige så stor opmærksomhed og bevågenhed – og ressourcer – så det undrer, hvorfor netop disse bindestregssociologier eller temaer i rapporten fremhæves som særligt "værdigt trængende". Det er jo ikke fordi, at der ikke allerede udføres forholdsvis omfattende og indgående forskning inden for disse områder.

FSE-rapporten rammer givetvis visse uhensigtsmæssige forhold (og nogle af historiske årsager) i dansk sociologi – i visse sammenhænge også i sammenligning med vores nordiske nabolande, der dog både i volumen og historiske vilkår udgør usammenlignelige størrelser – men det skyldes nok, at den skylder med spredehagl, hvorfor den på nogle punkter er i stand til at påpege, at dansk sociologi i forhold til lande, vi normalt sammenligner os med, har visse mangler eller begrænsninger. Samtidig overser den, synes jeg, imidlertid de positive træk ved den særligt danske sociologis organisering og dens mangfoldige muligheder for tværfagligt samarbejde, der efter min mening ikke svækker men styrker moderdisciplinen (også selvom FSE-rapporten postulerer en “ubalance med overvægt af tværfaglighed”). Den overser også mulighederne for og nødvendigheden af en underskov af empirisk specialisering i en lang række subdisciplinære fagområder og for en mere kreativ og eksplorativ sociologisk teoretisk eller metodisk profil, der ikke nødvendigvis er bundet op på store nationale fyrtårne eller internationale forskningsprojekter. Det er således min opfattelse, at FSE-rapporten trods sin titel overser mange af de mulighedsskabende forhold, der er særegne for dansk sociologi – historisk og organiseringsmæssigt.

Jeg har i det ovenstående forsøgt at fremkomme med min vurdering af dansk sociologis status, som ikke er så dystert, som det indtryk FSE-rapporten efterlader. Jeg vil dog også samtidig påpege, at jeg er mere end opmærksom på det utaknemmelige i at skulle udarbejde en sådan rapport om en disciplin, der også internt er omdiskuteret – og i forlængelse heraf, at sociologer naturligvis, lige som alle andre mennesker, oplever deres fag og den omverden, det udføres i, forskelligt, og at alle har deres særlige faglige kæpheste, såvel metodisk som teoretisk, som de ønsker at ride. Derudover er sociologer notorisk engagerede, når det omhandler diskussioner om deres disciplins udvikling, behov og begrænsninger. Jeg betragter derfor denne kommentar som et afsæt for yderligere diskussion inden for dansk sociologi om, hvor vi i årene fremover skal bevæge os hen og ikke mindst hvorfor. Ligesom jeg ovenfor i forbindelse med FSE-rapporten påpegede, at der ikke findes et *view from nowhere*, hvorfra diagnoser og analyser kan fremdrages, ligeledes er denne kommentar ej heller fremkommet fra et særligt privilegeret eller ophøjet perspektiv. Den repræsenterer, ligesom FSE-rapporten, en subjektiv *oplevelse* af nutidens situation i dansk sociologi.

Michael Hviid Jacobsen
E-mail: mhj@socsci.aau.dk

Litteratur

Allardt, Erik 1989: “Recent Developments in Scandinavian Sociology”. *American Journal of Sociology*, 15:31-45.

- Collins, Randall 1984: "Statistics versus Words". *Sociological Theory*, 2:329-362.
- EVA 2007: *Sociologi og socialvidenskab: Evalueringsrapport*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- FSE 2006a: *Dansk sociologis muligheder*. København: Forskningsrådet for Erhverv og Samfund.
- FSE 2006b: *Samfundsvidenskabens rolle i 2015 – Hvidbog*. København: Forskningsrådet for erhverv og Samfund.
- Jacobsen, Michael Hviid 2006a: "Sociologiens "død"? Dødens sociologi – manifest for stimuleringen af den sociologiske fantasi i fragmentationens tidsalder". *Sociologi i dag*, 36 (4):62-96.
- Jacobsen, Michael Hviid 2006b: "Kommentar: Fra himmelske højder – om klassiker-kulten, intellektuelle ikoner og teoritendensen". *Dansk Sociologi*, 17 (3-4):105-116.
- Jæger, Mads Meier 2006: "Kvantitative metoder i dansk sociologi". *Dansk Sociologi*, 17 (3/4):97-103.
- Kuhn, Thomas S. 1970: *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Machlup, Fritz 1956: "The Inferiority Complex in the Social Sciences", in Mary Sennholz (red.): *On Freedom and Free Enterprise: Essays in Honor of Ludwig von Mises*. Princeton, NJ: Van Nordstrand.
- Turner, Stephen P. & Jonathan H. Turner 1990: *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Wolfe, Alan 1992: "Weak Sociology/Strong Sociologists: Consequences and Contradictions of a Field in Turmoil". *Social Research*, 59 (4):759-779.